

ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ, ВИННИХ У ВЧИНЕННІ ДОМАШНЬОГО ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА: СТАТТЯ 16 СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Серія документів, які стосуються Конвенції
Ради Європи про запобігання насильству
стосовно жінок і домашньому насильству
та боротьбу з цими явищами

ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ, ВИННИХ У ВЧИНЕННІ ДОМАШНЬОГО ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА: СТАТТЯ 16 СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

**Серія документів,
які стосуються Конвенції Ради Європи
про запобігання насильству стосовно жінок
і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами**

Підготували:

Маріанн Гестер,

професор, кафедра ґендерно-
зумовленого насильства
та міжнародної політики,
факультет державної політики,
Бристольський університет,
Велика Британія

та

Сара-Джейн Ліллі,

науковий співробітник,
Бристольський університет,
Велика Британія

Рада Європи

Франкомовне видання:

*Programmes destinés aux auteurs de
violence domestique et sexuelle: Article 16
de la Convention d'Istanbul*

*Висловлені в цьому документі погляди
є відповідальністю автора(ів) і не
обов'язково відображають офіційну
політику Ради Європи.*

Запити, пов'язані з відтворенням чи
перекладом усього цього документа
або його частини, повинні бути адре-
совані Директоратові комунікацій
(F-67075 Страсбург, Седекс або на
publishing@coe.int). Інші звернення
стосовно цього документа мають бути
передані до Відділу з питань рівності
Генерального директорату з питань
демократії Ради Європи.

*Усі інформаційні посилання, наведені в
цьому документі, чинні станом на
4 квітня 2014 року.*

Проект Ради Європи «Запобігання та
боротьба з насильством щодо жінок
та домашнім насильством в Україні»
(фінансується урядом Швеції)

[www.coe.int/web/
stop-violence-against-women-ukraine](http://www.coe.int/web/stop-violence-against-women-ukraine)

Дизайн і макет обкладинки: K.I.C.

Зміст

ВСТУП	5
СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 16	6
ОГЛЯД ПРОГРАМ ДЛЯ КРИВДНИКІВ У ЄВРОПІ	8
ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ, ВИННИХ У ВЧИНЕННІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	10
Зрозуміти, що діє	12
Участь добровільна або участь примусова	13
Кривдники та діти	14
Визначення успіху програми	15
Мінімальні стандарти для практики	17
Ключові принципи роботи з кривдниками, винними у вчиненні домашнього насильства	17
Приклади навчальних планів програм для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства	20
ПРОГРАМИ ЛІКУВАННЯ ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ	21
Зрозуміти, що діє	21
Мінімальні стандарти	22
КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ПРОГРАМ ЛІКУВАННЯ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ	23
Приклади навчальних планів для роботи з особами, які вчинили статеві злочини	23
ПРИКЛАДИ УСПІШНОЇ ПРАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОГРАМ ДЛЯ КРИВДНИКІВ, ВИННИХ У ВЧИНЕННІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ТА ПРОГРАМ ЛІКУВАННЯ ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ	25
ВИСНОВОК	31
ЧЕК-ЛИСТ ДЛЯ ПРОГРАМ ДЛЯ КРИВДНИКІВ	32
КЛЮЧОВІ ДЖЕРЕЛА	35
БІБЛІОГРАФІЯ	37

Вступ

Програми для кривдників – важливий складник комплексного та всеосяжного підходу до недопущення та боротьби з насильством стосовно жінок, який, своєю чергою, повинен бути частиною всеосяжної національної політики або стратегії.¹ Робота з чоловіками, винними в домашньому насильстві та сексуальній агресії, може сприяти ширшому процесові культурних і політичних змін у напрямі скасування ґендерних ієрархій, насильства та дискримінації за ґендерною ознакою, а також інших форм особистого та структурного насильства та дискримінації². Приводячи кривдників до визнання відповідальності за вчинення насильства, ці програми мають величезне значення для подолання системи уявлень, які допускають, виправдовують або сприяють вчиненню насильства стосовно жінок. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (надалі за текстом – «Стамбульська конвенція») об'єднує ці програми в ширшій стратегії з недопущення насильства стосовно жінок і вимагає від держав-членів інвестувати в програми, призначені для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства та сексуальних правопорушень (стаття 16).

Мета цього документа – надання практичних рекомендацій особам, які беруть участь у формуванні державної політики, та практикам стосовно підготування необхідних програм втручання на основі результатів оцінення практичних заходів, за наявності таких, а також практики, яку вважають «перспективною». В документі пояснюється, яким чином інвестиції в програми для кривдників можуть сприяти недопущенню домашнього та сексуального насильства шляхом ліквідації чинників правопорушення, а на завершення наведено чек-лист, що містить основні складники для обох типів програм.

1 У цьому документі термін «кривдник» використовується стосовно чоловіків, які свідомо вдаються до насильницької та агресивної поведінки, щоб контролювати своїх теперішніх чи колишніх партнерок, незалежно від того, чи були вони звинувачені, притягнені до кримінальної відповідальності або засуджені.

2 Проект «Daphné II» 2006–2008 рр., «Робота з кривдниками, винними у вчиненні домашнього насильства, в Європі»: www.work-with-perpetrators.eu.

Сфера застосування статті 16

Стаття 16 Стамбульської конвенції ґрунтується на намірі розробити відповідь на дії чоловіків, які використовують фізичне, психологічне або сексуальне насильство стосовно жінок, та зобов'язує держави-члени розробити або підтримати програми двох різних типів: призначені для осіб, які вчинили домашнє насильство (пункт 1 статті 16), та призначені для кривдників, які вчинили статеві злочини (пункт 2 статті 16). Конкретніше, в статті 16 визначено, що під час впровадження цих програм першочергову увагу треба приділяти безпеці та підтримці жертв, та що до співпраці в цьому напрямку повинні бути залучені спеціалізовані служби підтримки жертв, такі як притулки для жінок або кризові центри для постраждалих від зґвалтування.

Стаття 16. Профілактичне втручання та лікувальні програми

1. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для запровадження або підтримки програм, спрямованих на навчання осіб, що вчинили домашнє насильство, ненасильницькій поведінці в міжособистісних стосунках з метою запобігання подальшому насильству та зміни насильницьких манер поведінки.

2. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для запровадження або підтримки лікувальних програм, спрямованих на профілактику рецидивів з боку правопорушників, зокрема з боку осіб, що вчинили статеві злочини.

3. Під час ужиття заходів, зазначених у пунктах 1 та 2, Сторони забезпечують, щоб першочергова увага приділялася безпеці, підтримці та правам людини жертв і щоб, де це доречно, ці програми запроваджувалися та виконувалися в тісному співробітництві зі спеціалізованими службами підтримки жертв.

Пояснювальна доповідь до Конвенції також доводить, що програми втручання по факту домашнього насильства повинні спиратися на кращу практику й результати наукових досліджень щодо найефективніших шляхів роботи з кривдниками. Програми повинні підштовхувати кривдників до відповідальності за свої вчинки та дослідження свого ставлення й переконань з приводу жінок. Таке втручання вимагає кваліфікованих і підготовлених тренерів. Крім знання психології й характеру домашнього насильства, їм потрібне знання культури та мови, для того щоб працювати з різними чоловіками, які беруть участь у цих програмах.

Крім того, такі програми повинні створюватися не в ізоляції, а в тісній співпраці, в разі потреби, зі службами підтримки жінок, правоохоронними, судовими органами, службами пробації, захисту чи піклування про дітей. Участь у таких програмах може бути за рішенням суду або добровільна. В обох випадках така участь може впливати на рішення жертви щодо того, піти від кривдника чи залишитися з ним, або давати жертві хибне відчуття безпеки. В результаті, передусім слід думати про потреби й безпеку жертв, зокрема про її права людини.

Стаття 16 містить зобов'язання стосовно запровадження або підтримки програм лікування осіб, винних у вчиненні злочинів сексуального характеру, у тому числі зґвалтуваннях. Такі програми безпосередньо розраховані на лікування злочинців, які дістали покарання за злочини сексуального характеру, в місцях позбавлення волі або за їхніми межами з метою зведення до мінімуму рецидивів. У державах – членах Ради Європи існує багато різних моделей і підходів. Стамбульська конвенція забезпечує сторонам певну гнучкість стосовно способу впровадження цих програм, однак їх кінцевою метою має бути профілактика рецидивів і повернення кривдників до нормального життя в суспільстві.

Огляд програм для кривдників у Європі

В Європі наразі впроваджуються різні типи програм для кривдників, серед яких можна виділити такі:

- ▶ лікувальні програми, що проводяться в місцях позбавлення волі (як для сексуально агресивних чоловіків, так і для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства);
- ▶ програми зміни поведінки засуджених, що передбачають випробувальний термін (вони призначені головно для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства, і їх проводять волонтерські асоціації)³;
- ▶ програми зміни поведінки та ставлення у межах спільноти, які проводять неурядові організації (НУО) та інші структури, пов'язані з системою кримінального судочинства (вони призначені головно для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства, у разі, коли відповідне звернення від системи кримінальної судочинства може бути підставою для зняття кримінальних обвинувачень);
- ▶ програми зміни поведінки та ставлення у межах спільноти, які проводять НУО та інші структури, не пов'язані з судовою владою (головно для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства).

3 У деяких державах-членах ці програми також доступні для чоловіків, яким не були висунуті звинувачення та які не були засуджені. Вважається, що це може бути важливою профілактичною стратегією, бо більшість чоловіків, які вчиняють акти домашнього насильства стосовно жінок, ніколи не притягають до відповідальності.

Програми, призначені для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства, та правопорушників, які вчинили сексуальне насильство, зазвичай проводяться окремо. Однак існують важливі зв'язки між цими типами програм, які узгоджуються з практикою роботи з різними формами насильства стосовно жінок. За результатами нещодавно проведеного опитування, 43 (або 32,1%) з 134 програм для кривдників, що брали участь в опитуванні, повідомили, що вони також пропонували корекційне втручання для правопорушників, які вчинили статеві злочини⁴. Під час попереднього опитування, проведеного в 2007 році, 48 (або 28,2%) з 170 програм передбачали втручання, призначені для правопорушників, які вчинили статеві злочини⁵.

4 Гельдшлегер Х., Гліне О., Накс Д. та Понс А., «Оцінення наслідків проведення європейських програм для кривдників: огляд», неопублікована робоча доповідь з проекту «Daphne III»: «Оцінення наслідків європейських програм для кривдників» (Geldschläger H., Ginés O., Nax D. et Ponce A. (2014), Outcome measurement in European perpetrator programmes: a survey, document de travail non publié, établi dans le cadre du projet IMPACT de Daphné III: Evaluating European Perpetrator Programmes).

5 Проект «Daphné II» «WWP – робота з особами, що вчинили домашнє насильство, в Європі», op. cit. Supra (note 2).

Програми для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства

Починаючи з 1980-х років, роботу з кривдниками, яка ґрунтується на засадах забезпечення жінок та недопущення домашнього насильства, все більше визнають ключовим складником послуг підтримки для жінок, які постраждали від домашнього насильства. «Лікування» кривдників – ключовий компонент моделі «Duluth»⁶, яка широко застосовують у США для подолання домашнього насильства. Базуючись на теорії влади та контролю, це втручання було розроблене для ініціювання процесу зміни поведінки осіб, які вчинили насильство, у бік ненасильницької поведінки шляхом аналізу з кожним кривдником наміру та джерела його агресивної поведінки.

Більшість наявних програм, призначених для осіб, які вчинили домашнє насильство, базуються на когнітивно-поведінковому або психо-навчальному підході до лікування кривдників і зазвичай застосовуються в системі кримінальної юстиції (такі програми пропонують служба пробації та пенітенціарна служба), а решту заходів вживає спільнота. Багато програм застосовують підхід, який поєднує методики когнітивно-поведінкових та інших психотерапевтичних втручань із заходами з підвищення обізнаності та виховання, зазвичай використовуючи інтерпретацію явища домашнього насильства, яке базується на результатах наукових досліджень щодо його гендерного характеру та динаміки. Інші програми можуть значною мірою базуватися на психодинамічних підходах, але при цьому все ж передбачають структурування втручання навколо тих же принципів, що й підхід «Duluth».

Головний складник програм, призначених для осіб, які вчинили домашнє насильство, – «стимулювання» зміни поведінки, яке базується на принципі, що чоловіки повинні нести відповідальність за свою насильницьку поведінку і що її можна позбутися. Ці програми часто поєднують індивідуальну роботу і групову, що допомагає кривдникам переосмислити свою насиль-

6 Модель «Duluth» (DAIP – проект втручання проти домашнього насильства), розроблена 1980 року, пропагує скоординований підхід у рамках спільноти до боротьби з домашнім насильством, ставлячи в центр уваги безпеку жінок та дітей та вимагаючи від організацій працювати разом для захисту жертв, при цьому постійно притягуючи правопорушників до відповідальності за скоєне насильство або погане поводження шляхом втручання, яке надає їм можливість змінитися Voir <http://theduluthmodel.org/about/>.

ницьку поведінку та визнати свою активну роль у застосуванні насильства. Програми, які передбачають розгляд разом із кривдниками наслідків їхньої агресивної поведінки, особливо що стосується впливу на їхню партнерку (і дітей), спрямовані на збільшення співчуття жертвам, відповідальності та мотивації змінитися, а також на подолання ґендерних стереотипів та агресивної поведінки у ставленні до жінок. Цей тип підходу спрямований на ліквідацію «схем», які приводять до насильства за ґендерною ознакою шляхом роботи з «чоловічим «я» та «емоційною та когнітивною нестачею», яка призводить до агресії та загального браку співчуття та поваги до жінок. Програми для кривдників, – це не програми лікування залежності, однак деякі з них можуть містити елементи, призначені позбавляти від «зловживання стимуляторами» (наркотиками, алкоголем), «дефіциту близькості» або «деперсоналізованої статевої соціалізації», що можуть призвести до бажання сексуального підкорення та контролю.

Існує три різні варіанти доступу до наявних програм, призначених для осіб, винних у вчиненні домашнього насильства:

- програми, які можна пройти на добровільній основі (самозвернення може бути спричинене різними факторами, наприклад моментом «кризи», коли покинула партнерка або є загроза цього, чи у разі проблемних стосунків з дитиною⁷; тиском або рекомендацією соціальних служб, лікарів-терапевтів або закладів охорони здоров'я; або справжнім бажанням змін);
- програми, що впроваджуються в межах системи кримінальної юстиції після судового переслідування, як в місцях позбавлення волі так і за їх межами (участь може бути примусова та/або добровільна);
- програми, впроваджувані в спільноті, долучитися до яких можна за рекомендацією судової системи (якщо нема обвинувачення).

«Я дійсно вдарив свою дружину ... авжеж, ми сперечаємось, але я більше ніколи не хочу повторити те, що зробив; тоді вона пішла до своєї сестри, а я пішов до лікаря і спитав, куди можу звернутися по допомогу» (Вейд)⁸.

7 Гестер М. та ін., «Особи, які вчинили домашнє насильство: визначення необхідності в ранньому втручанні» (Hester M. et al. (2006), *Domestic Violence Perpetrators: Identifying Need to Inform Early Intervention*, Northern Rock Foundation and Home Office, Londres, Royaume-Uni).

8 Там само, ст. 12.

Зрозуміти, що діє

Складно порівнювати сучасні європейські дослідження програм для кривдників, які вчинили домашнє насильство, через використання різних моделей оцінювання, різні виміри результатів різних типів програм, а також роботу з різними групами кривдників, які мають різні життєві обставини та різну мотивацію для проходження програми. Нехтування корекцією злочинної поведінки на індивідуальному рівні може обійтися суспільству занадто дорого. Однак під час застосування програм необхідно діяти надзвичайно обережно, щоб уникнути потенційного ризику зробити ще гірше. Це означає, що при визначенні практичних даних необхідно приділяти особливу увагу обмеженням наявних оцінювань і міркуванням стосовно того, що може бути вдалою або перспективною практикою.

Наразі дослідження, проведені в Європі та Північній Америці, виявилися неспроможними виділити підходи в лікуванні, що були б ефективніші за інші, бо в багатьох програмах використовують різні методи лікування, що ускладнює точне оцінювання через неможливість визначити наслідки, зумовлені різними складниками програми⁹. Хоча важко впевнено визначити, що «діє» в програмах для кривдників, наукові дослідження дали змогу виявити певні позитивні результати¹⁰. Наявні результати досліджень підказують, що програми для кривдників, можуть певною мірою успішно зменшити серйозність та/або частоту насильства, вчиненого стосовно жінок¹¹, і що зростання кількості кривдників, які проходять такі лікувальні програми, може зменшити загальний рівень злочинності¹². Отже, крім аре-

9 Акоенсі Т. та ін., «Програми для кривдників, які вчинили домашнє насильство в Європі. Частина II: Систематичний огляд доказової бази» (Akoensi T. et al. (2012), *Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part II: A systematic review of the state of evidence*, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, vol. 57 (10), p. 1206–1225 (1217)).

10 Там само, ст. 1216.

11 Гондольф Е. (2002), «Система втручання для правопорушників з жорстокою поведінкою: питання, наслідки та рекомендації» (Gondolf E. (2002), *Batterer intervention system: issues, outcomes and recommendation*, SAGE Publications, Thousand Oaks, CA); Добаш Р. Е та Добаш Р. П., «Оцінення втручання кримінальної юстиції у разі вчинення домашнього насильства» (Dobash R. E. et Dobash R. P. (2000), *Evaluating criminal justice interventions for domestic violence*, Crime and Delinquency, avril 2000, vol. 46, no 2, p. 252–270); Сондерс Д. Г., «Групові втручання для чоловіків із жорстокою поведінкою: стислий опис програм та результатів досліджень» (Saunders D. G. (2008), *Group interventions for men who batter: a summary of program descriptions and research*, Violence and Victims, 2008, vol. 23, no 2, p. 156–172).

12 Маєр Р., «Програми втручання для чоловіків з жорстокою поведінкою: так чи ні?» (Mayer R. (2004), «To BIP, or not to BIP?»), представлені консультативній раді Проекту координації реагування на випадки домашнього насильства Йорку/Спрінгвейл 8 червня 2004 року; представлені також консультативній раді Партнерства з втручань щодо насильства, графство Кумберленд; Мунро Т., «П'ятий звіт про домашнє насильство: умовна обережність та програми для чоловіків-кривдників» (Munro T. (2011), *Domestic Abuse Report 5: Conditional Cautioning & Male Perpetrator*

штів і кримінального переслідування, важливу роль у боротьбі з домашнім насильством можуть відіграти ці програми¹³.

Участь добровільна або участь примусова

Високий рівень відсіву учасників – спільна проблема для всіх програм для кривдників. Існують деякі докази того, що особи, які повністю проходять програму, мають найвищу мотивацію до змін, але причини, з яких така особа бере участь у програмі, можуть суттєво варіюватися, а на повне її проходження можуть вплинути як джерело направлення у програму, так і джерело мотивації. Добровольці (особи, які самостійно вирішили взяти участь у програмі) зазвичай демонструють найбільше прагнення до змін, але результати наукових досліджень доводять, що участь, обумовлена рішенням суду, за яким пропуск занять або відмова від виконання завдань карається «швидкими та безумовними» санкціями, може теж бути ефективною, бо особи, які повністю проходять програму, менш схильні до рецидивів¹⁴. Однак ці призначені програми діють лише для меншості кривдників, які були звинувачені або визнані винними, і не досягають тих, які ще не опинилися в полі зору кримінальної юстиції (тому вони охоплюють лише верхівку айсберга).

Кривдники, які беруть участь у програмах за власним бажанням через такі мотиви, як право бачитися зі своїми дітьми або страх втратити свою партнерку (зовнішня мотивація), можуть бути не до кінця щирі у бажанні змінитися. Однак ці мотиви можуть стимулювати їх брати участь у програмі протягом довшого терміну. Результати досліджень доводять, що мотиваційні фактори, пов'язані з рішенням долучитися до програми, можуть з часом змінитися, і що довше кривдник проходить програму, то більша ймовірність, що його мотивація зміниться, та в нього виникне глибше бажання змінити або контролювати свою поведінку¹⁵. Відповідно, для охоплення якомога більшої групи кривдників (незалежно від того, чи вони були притягнені до відповідальності, та незалежно від того, проходять вони програму за рішенням суду чи добровільно), експерти в цілому погоджуються, що існує потреба в програмах як для осіб, що самостійно вирішили пройти таку програму, так і для осіб, які повинні це зробити за рішенням суду¹⁶.

Programmes), доповідь у рамках наукової стипендії поліції Фулбрайт, надана Комісії Фулбрайт США/Велика Британія.

13 Dobash R. E. Et Dobash R. P. (2000), *op. cit.*

14 Мунро Т., там же (Munro T. (2011), *op. cit.*).

15 Стенлі Н. та ін., «Сила змінитися: Звіт про результати оцінювання нової ініціативи для осіб, винних у вчиненні домашнього насильства» (Stanley N. et al. (2011), *Strength to Change: Report of the evaluation of a new initiative for perpetrators of domestic violence*).

16 Келлі Л., «Побороти насильство стосовно жінок: мінімальні стандарти для служб підтримки»

«Моя дружина просто сказала: «З мене досить. Або ти розв'язуєш цю проблему, або кожен іде своїм шляхом». Я не хотів втратити дружину та дітей... Мене арештувала поліція та видворила з мого власного бару, тому я вирішив, що повинен змінитися» (Ноель)¹⁷.

Щоб втручання було більш ефективним, автори програми повинні вжити заходів для максимального збільшення відсотка залучення учасників і повного проходження ними програми. На етапі планування та розроблення необхідно розуміти та брати до уваги різні джерела мотивації для участі в програмі та вплив, який вони мають на її повне проходження, а також можливі досягнення з погляду зміни ставлення та поведінки. Серед засобів підвищення показників проходження програми можна відзначити введення процедур фільтрації на початковому етапі, щоб оцінити мотиваційні фактори (добровільна участь), збільшення частоти сеансів, щоб у чоловіків зберігалася мотивація відвідувати програму,¹⁸ та допомогу чоловікам у взятті на себе повної відповідальності за свою насильницьку поведінку¹⁹.

Кривдники та діти

Діти, які живуть в агресивному середовищі, завжди (прямо або опосередковано) відчувають вплив домашнього насильства²⁰. В рамках скоординованої відповіді спільноти/міжвідомчого реагування на насильство стосовно жінок робота з чоловіками, винними в актах насильства, має відбуватися спільно з організаціями, які займаються захистом дітей. Деякі програми для кривдників передбачають роботу, пов'язану з батьківськими обов'язками, але існує дуже мало наукових даних стосовно того, чи ці програми насправді змінюють ставлення схильних до насильства чоловіків до своїх батьків-

(Kelly L. (2008), *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Council of Europe, Strasbourg, p. 19).

17 Гестер М. та ін., цит. з того ж документа (Hester M. et al. (2006), *op. cit.*).

18 Стенлі Н. та ін., цит. з того ж документа (Stanley N. et al. (2011), *op. cit.*).

19 Кадскі О. та ін., «Відсів учасників програм лікування для чоловіків з жорстокою поведінкою: узгодженість лікування клієнта та нестабільність способу життя» (Cadsy O. et al. (1996), *Attrition from a male batterer treatment program: client-treatment congruence and lifestyle instability*, Violence and Victims, printemps 1996, vol. 11, no 1, p. 51–64); Ліла М., Грасія М., Мургуя С., «Психологічне коригування та звинувачення жертви інтимним партнером, який вчинив акт насильства: Роль соціальної підтримки та стресових ситуацій в житті» (Lila M., Gracia E., Murguia S. (2013), *Psychological adjustment and victim-blaming among intimate partner violence offenders: The role of social support and stressful life events*, The European Journal of Psychology Applied to Legal Context, 2013, vol. 5, no 2, p. 147–153, consultable sur <http://ejpalc.elsevier.es/en/psychological-adjustment-and-victim-blaming-among/articulo/90208625/>).

20 Робота з особами, винними у вчиненні домашнього насильства – проект «Daphné II», цит. з того ж документа (примітка 1).

ських обов'язків.²¹ При цьому результати досліджень показують, що програми для кривдників, винних у домашньому насильстві, можуть покращити життя дітей і молодих людей, а відповідальність за акти насильства повинна враховувати його вплив на дітей. Програми повинні заохочувати чоловіків розповідати своїм дітям про заходи, яких вони вживають, щоб покласти край своїй жорстокій поведінці²²). Організація «Respect UK» зробила безпечне виконання батьківських обов'язків центральним аспектом своїх акредитованих програм.

Визначення успіху програми

Під час створення програм для кривдників розробники повинні в процесі планування враховувати низку критеріїв ефективності. При визначенні «успіху» мета авторів програми має бути набагато ширша, ніж просто покласти край насильницькій поведінці кривдника. Результати нещодавно проведених досліджень²³ показують, що поняття «успіху» має тлумачитися тонко, з урахуванням нюансів (що, можливо, зробить його реалістичнішим та обґрунтованішим), та охоплювати такі елементи:

- покращення стосунків між чоловіками – учасниками програм та їхніми партнерками/колишніми партнерками, що спричинено повагою та ефективним спілкуванням;
- поширений «простір діяльності» для партнерок/колишніх партнерок, який забезпечує їхню незалежність через відновлення «права голосу» та можливості робити вибір, а також одночасне покращення життєвих умов;
- захист жінок та дітей від насильства та незаконних дій;
- позитивне, спільне та позбавлене насильства виконання батьківських обов'язків;

21 Харн Л., цит. у Олдерсон С., Вестмарленд Н. та Келлі Л., «Необхідність взяття відповідальності та надання підтримки дітям чоловіків – учасників програм для осіб, винних у домашньому насильстві» (Harne L. (2011), cité in Alderson S., Westmarland N. et Kelly L. (2013), *The need for accountability to, and support for, children of men on domestic violence perpetrator programmes*, Child Abuse Review, 2013, vol. 22, issue 3, p. 182–193 (publié en ligne le 7 novembre 2012 in Wiley Online Library).

22 Олдерсон С. та ін., цит. з попереднього документа, ст. 190–191 (Alderson S. et al. (2013), *op. cit.*, p. 190–191).

23 Вестмарленд Н., Келлі Л. та Чолдер-Мілс Дж., «Програми для кривдників, винних у домашньому насильстві: що вважається успіхом?» (примітка 1 вступу) (Westmarland N., Kelly L. et Chalder-Mills J. (2010), *Domestic violence perpetrator programmes: what counts as success? (Briefing, note 1)*, Respect, Londres, p. 15, consultable sur www.respect.uk.net/data/files/respect_research_briefing_note_1_what_counts_as_success.pdf).

- для чоловіків-учасників програм – краще розуміння себе та інших, в тому числі краще усвідомлення наслідків, які домашнє насильство мало на їхніх партнерів та дітей;
- для дітей – більш захищене і здорове дитинство, в якому вони почуваються почутими і доглянутими.

Відповідно, хоча забезпечення максимального відсотка проходження програми – важливий фактор, само по собі це не приведе до «успіху». Окрім невисокого відсотка повного проходження програми, ще одна значна проблема полягає у високому рівні звинувачення жертв кривдниками. Нещодавні дослідження показують, що підвищення ефективності програм втручання вимагає певного акценту на психологічному коригуванні осіб, які вчинили домашнє насильство, з метою зменшення рівня покладання провини на жертву, наприклад, шляхом підвищення самоповаги та пом'якшення депресивної симптоматики. Програми повинні також скоріше сприяти зміні наявного ставлення, як чинника вчинення насильства стосовно жінок, а не концентруватися лише на зміні поведінки кривдника як такої. Отже, вважається, що для збільшення шансів на успіх ці програми повинні бути спрямовані на:

- збільшення ступеня усвідомлення кривдниками серйозності вчинених ними актів насильства: велика кількість цих осіб насправді вважає, що їхня насильницька поведінка – не злочин, а «нормальний» стан;
- збільшення рівня відповідальності, яку беруть на себе кривдники: останні звинувачують жертву у провокації їхньої жорстокої та протизаконної поведінки, таким чином уникаючи за це відповідальності;
- зменшення ризику рецидиву шляхом визначення індивідуальних психо-соціальних факторів, пов'язаних з вчиненням домашнього насильства, які можуть використовуватися для створення спеціальних засобів захисту для кожної жертви.

Методи втручання, що окремо призначені для стимулювання мотивації змінитися та підвищення рівня участі в лікуванні, все більше розцінюють як важливі чинники для покращення ефективності програм втручання, призначених для кривдників, які вчинили домашнє насильство²⁴.

²⁴ Ліла М., Грасія Е. та Мургуя С., цит. з попереднього документа (Lila M., Gracia E. et Murguia S. (2013), *op. cit.*).

Мінімальні стандарти для практики

Ще одним важливим етапом у роботі з кривдниками стало створення мінімальних стандартів для практики та акредитації з метою забезпечення якості та послідовності протягом проведення програм для кривдників. Рада Європи розробила мінімальні стандарти надання послуг, які базуються на фактичних доказах, зокрема, мінімальні стандарти стосовно програм для кривдників²⁵.

У Великій Британії організація «Respect Accreditation Standard» представляє визнані засадничі принципи для реалізації програми багатьма різними способами, що дає змогу кваліфікованим практикам та ефективним проектам здобути визнання якості своєї роботи, підтримувати орієнтовані на безпеку практики та сприяти залученню коштів та стійкому розвитку. Ці засади базуються на правах людини, аналізі гендерних аспектів та недискримінаційному підході²⁶.

У Німеччині Федеральна асоціація роботи з особами, які вчинили домашнє насильство (Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit Häusliche Gewalt – BAG TäHG – e. V.), постійно розробляла спільні стандарти якості у співпраці з міжвідомчими об'єднаннями проти домашнього насильства з метою покращення роботи з кривдниками. Визначення цих стандартів базується на наукових даних і міжвідомчому підході, вони були розроблені у співпраці зі службами підтримки жінок та притулками, що дозволило краще відобразити думку жертв²⁷.

Ключові принципи роботи з кривдниками, винними у вчиненні домашнього насильства

Чинні стандарти, керівні принципи та фактичні дані підказують, що програми втручання, призначені для кривдників, повинні:

- надавати пріоритет безпеці жінок-партнerek та їхніх дітей шляхом співпраці зі службами підтримки жертв. Ці програми повинні передбачати надання жінкам-партнеркам як групової, так і індивідуальної підтримки і забезпечення поінформованості цих жінок про цілі та зміст програми, її обмеження, спосіб, в який їхні партнери можуть використовувати їхню участь, щоб маніпулювати ними або контролювати їх, а також про можливість самостійно скористатися підтримкою та засобами захисту;

25 Рада Європи (2008), «Подолання насильства стосовно жінок: мінімальні стандарти надання послуг підтримки», Страсбург.

26 EIGE (2013), voir <http://eige.europa.eu/content/the-respect-accreditation-standard-and-process>.

27 EIGE (2013), voir <http://eige.europa.eu/content/standards-and-recommendations-for-working-with-male-perpetrators-in-the-context-of-interagen>.

- відображати думку дітей, які живуть в умовах насильницьких стосунків, – пріоритетний фактор як у безпосередній роботі з чоловіками, так і в межах розширеного втручання спільно з іншими організаціями;
- виходити з чіткого та всеосяжного визначення насильства стосовно жінок та опиратися на чіткий принцип, що насильство стосовно жінок та дітей неприпустиме, а кривдники мають нести відповідальність за свою протизаконну поведінку;
- допомагати кривдникам змінитися, змусивши їх усвідомити, що вдаватися до насильства було їхнім власним вибором, та відкидаючи будь-які спроби заперечення, виправдання або звинувачення інших (при цьому ставлячись до кривдника з повагою);
- використовувати екологічну модель (таку як інтерактивна модель, розроблена Гейгеманн-Вайт у 2010 р.²⁸), щоб зрозуміти складність та різні шляхи, які можуть призводити до насильства, і як фактори вчинення злочину можна ліквідувати на індивідуальному, загально-соціальному, інституційному рівнях та рівні громади;
- бути адаптованими до різних груп або «типів» кривдників (залежно від їхніх криміногенних та особистісних особливостей);
- проводитися в рамках комплексного/міжвідомчого підходу протягом не менш ніж двох років, що вимагає значних інвестицій та довгострокових фінансових зобов'язань;
- передбачати заходи, спрямовані на максимальне збільшення відсотка долучення учасників і повного проходження ними програми;
- передбачати різні шляхи спрямування або долучення;
- враховувати різні джерела мотивації під час початкового прийняття/оцінювання і вести моніторинг цього аспекту для виявлення будь-яких можливих змін у мотивації з часом;
- систематичне оцінювання та керування ризиками, в тому числі оцінювання ризику на етапі прийняття, а також коли поведінка кривдника вказує на можливі зміни. Оцінювання ризику має ґрунтуватися на різних дже-

28 Гейгеманн-Вайт та ін., «Фактори, які впливають на вчинення актів насильства проти жінок, насильства проти дітей та сексуального насильства – багаторівнева інтерактивна модель» (Hagemann-White C. et al. (2010), *Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence – A multi-level interactive model*) (частина Дослідження можливостей, нагод і потреб з метою стандартизації національного законодавства щодо гендерного насильства та насильства стосовно дітей насильства для Європейської Комісії») (part of the Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on gender violence and violence against children for the European Commission; JLS/2009/D4/018), Publications Office of the European Union, Luxembourg). Додатково див. публікацію Ради Європи (2014), «Запобігання насильству стосовно жінок: стаття 12 Стамбульської конвенції», Страсбург.

релах інформації, наприклад, принаймні повинна враховувати думку жертви/партнерки та доступні офіційні дані (дані, надані поліцією та ті, що походять з різних організацій). Використання поглибленого оцінювання ризику може полегшити визначення та моніторинг джерел мотивації та виявлення будь-якої зміни з часом, допомогти співробітникам інших організацій, таких як служби охорони здоров'я, соціальні служби або служби допомоги дітям, зрозуміти динаміку стосунків з урахуванням конкретних культурних особливостей і відреагувати відповідно;

- передбачати високий рівень кваліфікації та тренування для методистів (фасилітаторів) (зокрема комплексне розуміння динаміки насильницьких стосунків, необхідності підтримувати стосунки, вільні від насильства, а також гендерної рівності) та пропанувати спеціалізоване тренування з питань домашнього насильства для підтримки роботи інших організацій;
- вести моніторинг, документувати і оцінювати як процес, так і результати. Висновки за результатами оцінювання доводять, що:
 - програми повинні ґрунтуватися на розширеному розумінні поняття «успіху», яке охоплює менш «очевидні» результати в тому, що стосується партнерок-жінок (та їхніх дітей), та передбачати оцінювання результатів за змінними факторами, наприклад, поведінка кривдника в цілому;
 - програми повинні передбачати ведення постійного моніторингу мотивації кривдників повністю пройти лікування і бути здатними виявити групи кривдників з різною мотивацією та траєкторією лікування. Успіх не повинен вимірюватися тільки за показниками проходження програми чи самовизначених рівнів насильства. При цьому дані зі звітів кривдників можуть бути корисні для інших організацій, наприклад, при ухваленні рішення в суді щодо захисту дітей або надання допомоги жінкам в ухваленні рішення щодо подання цивільного позову);
 - оцінювання має передбачати тріангуляцію джерел даних щодо результатів/успіху та, по змозі, враховувати інформацію від жінок-партнерок, офіційні дані²⁹ та самооцінку рівня насильства, щоб з'ясувати, чи покращилися умови безпеки партнерок або їхніх дітей, їхнє відчуття безпеки та якість життя;
 - може виявитися необхідним проводити окреме оцінювання різних видів діяльності в рамках програми;

²⁹ Зокрема дані кримінального судочинства щодо арештів, випадків фізичного чи іншого насильства, залякувань тощо.

- по змозі, оцінювання має проводитися у порівняльних групах і передбачати мінімальний період тривалістю шість місяців для спостереження після завершення програми³⁰.

Приклади навчальних планів програм для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства

Програма «Duluth» (Сполучені Штати Америки),³¹ створена в середині 1980-х років, – одна з найдавніших програм, призначених для осіб, які вчинили домашнє насильство. Її мета полягає в тому, щоб допомогти чоловікам покласти край своїй насильницькій поведінці. Навчальний план містить вісім тем, кожна з яких розглядають протягом трьох тижнів. Кожна тема подає аспект ненасильницьких і шанобливих стосунків, які символізують «колесо рівності». Ці теми – засіб запропонувати чоловікам модель рівних і взаємозалежних стосунків з жінками. При цьому навчальний план передбачає роботу над базовою тактикою та поведінкою, за допомогою якої кривдник встановлює та підтримує контроль у стосунках. Ці елементи навчального плану подані на «колесі влади та контролю». Подані теми та методики охоплюють усі аспекти насильства, які використовують кривдники, щоб контролювати своїх жертв і домінувати над ними, особливо шляхом фізичного та сексуального насильства. Програма «Duluth» надихнула на подібні втручання в ряді держав – членів Ради Європи.

Інший приклад – зі Швеції. Комплексна програма боротьби з домашнім насильством (IDAP), створена в рамках Пенітенціарної та пробачійної служби Швеції³², – програма лікування для дорослих чоловіків, засуджених за погрози, фізичне насильство або контроль партнерки/ колишньої партнерки. Як єдина акредитована державою програма для кривдників, які вчинили домашнє насильство, вона дає чоловікам можливість переглянути свою поведінку щодо влади та контролю для досягнення довгострокової цілі жити в рівноправних стосунках. Після 27 тижнів групових сеансів кожному кривдникові призначають індивідуальні сеанси для профілактики рецидивів. У програму входить також модуль про безпеку жінок, де розглянуто потреби партнерки / колишньої партнерки у плані безпеки. Програма пройшла оцінення в 2011 році.

30 Федер Л., Вілсон Д. Б. та Остін С., «Втручання за рішенням суду щодо осіб, засуджених за вчинення домашнього насильства» (Feder L., Wilson D.B. et Austin S. (2008), *Court-mandated interventions for individuals convicted of domestic violence*, Campbell Systematic Reviews, The Campbell Library, 2008, vol. 4, issue 12).

31 Пенс Е. та Пеймар М., «Навчальні групи для чоловіків з жорстокою поведінкою. Модель «Duluth» (Pence E. et Paymar M. (1993), *Education groups for men who batter. The Duluth model*, Springer Publishing Company, New York).

32 <http://eige.europa.eu/internal/csr/view/20170?destination=internal%2Fcsr%2Fsearch%2F25>.

Програми лікування для осіб, які вчинили статеві злочини

Програми для чоловіків, схильних до сексуального насильства, під час їхнього перебування у місцях позбавлення волі існують вже деякий час. Їх зазвичай проводять державні/соціальні служби у складі медично-правової системи, іноді їх використовують для оцінення ризику рецидиву після звільнення. Останнім часом деякі програми розробляють з метою запровадження лікування також осіб, які вчинили домашнє насильство та схильні до сексуальної жорстокості³³. Програми, призначені для осіб, які вчинили статеві злочини, загалом базуються на когнітивно-поведінкових, психосоціальних та/або фармакологічних втручаннях. Більшість програм розроблені з метою зміни мислення, почуттів або ставлення злочинця до особистих/інтимних стосунків, а їх кінцева мета полягає у зміні поведінки кривдників.

Зрозуміти, що діє

Оцінка ефективності залишається проблематичним, при цьому дослідники погоджуються, що необхідно ще багато зробити для контрольованого оцінювання, результати якого могли б показати ефект від різних типів втручання щодо рецидивів.³⁴ Також рекомендовано поєднати клінічні та економічні переваги групової корекції (наприклад, програма лікування для осіб, які вчинили статеві злочини (SOTP) в місцях позбавлення волі, що проводиться у Великій Британії), з втручанням, яке враховує важливі індивіду-

33 Аналітичне дослідження результатів Четвертого циклу контролю застосування Рекомендації Rec(2002)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про захист жінок від насильства (Analytical study of the results of the 4th round of monitoring the implementation of Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence, Council of Europe, 2014).

34 Перкінс Д. та ін., «Огляд програм для осіб, що вчинили сексуальне насильство» (Perkins D. et al. (1998), *Review of Sex Offender Treatment Programmes*, prepared for the High Security Psychiatric Services Commissioning Board (HSPSCB)); Шмукер М. та Лозель Ф., «Чи лікувальні програми для осіб, що вчинили статеві злочини, ефективні? Систематичний огляд оцінювання результатів» (Schmucker M. et Losel F. (2008), *Does sexual offender treatment work? A systematic review of outcome evaluations*, Psicothema, 2008, vol. 20, no 1, p. 10–19); Денніс Дж. А. та ін., «Психологічне втручання для осіб, які вчинили статеві злочини або перебувають у групі ризику вчинення таких злочинів» (Dennis J.A. et al. (2012), *Psychological interventions for adults who have sexually offended or are at risk of offending*, Cochrane Database of Systematic Reviews, 2012, issue 12, John Wiley & Sons Ltd).

альні відмінності між факторами ризику та потребами в лікуванні осіб, що вчинили статеві злочини³⁵.

Результати наукових дослідження доводять, що:

- ▶ серед осіб, які вчинили статеві злочини та проходять лікування як у місцях позбавлення волі, так і в громадських закладах, відсоток рецидиву статевих злочинів нижчий, ніж серед осіб, які не проходять лікування;
- ▶ примусове лікування має рівні впливу, подібні до добровільного лікування;
- ▶ програми, які пропонують поєднання роботи в групі та індивідуальної роботи, видаються більш ефективними;
- ▶ когнітивно-поведінкове лікування ефективніше, особливо у поєднанні з фармакологічним лікуванням, наприклад з використанням гормональних препаратів, які зменшують сексуальне бажання³⁶;
- ▶ інші підходи (психотерапія, консультації та неповедінкове лікування) в цілому не зменшують ризик рецидиву³⁷.

Мінімальні стандарти

Як і з програмами, призначеними для осіб, які вчинили домашнє насильство, існують визнані медичні стандарти в лікуванні осіб, які вчинили статеві злочини. Міжнародна асоціація лікування осіб, які вчинили статеві злочини (IATSO), розробила мінімальні стандарти в галузі професійних вмінь і навичок для лікування таких осіб³⁸.

35 Міністерство юстиції, «Що ефективне для осіб, які вчинили статеві злочини?» (Ministry of Justice (2010), *What works with sex offenders?*, National Offender Management Service, UK, consultable surwww.justice.gov.uk/downloads/information-access-rights/foi-disclosure-log/prison-probation/foi-75519-annex-a.pdf).

36 Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (CPT) нещодавно висловив стурбованість стосовно примусового фармакологічного лікування осіб, що вчинили статеві злочини, зокрема, через неможливість для них звернутися по незалежну експертизу та брак регулярної повторної перевірки цього типу заходу. CPT рекомендує, щоб, як у випадку з будь-яким медичним лікуванням, пацієнт був проінформований і дав згоду на будь-яке антиандрогенне лікування до його початку. Див. загальну доповідь CPT 2010–2011, параграф 45 (довідь про періодичні візити до Польщі в 2009).

37 Міністерство юстиції Великої Британії (2010), цит. з попереднього документа (примітка 35).

38 Норми догляду для лікування осіб, які вчинили статеві злочини, Міжнародна асоціація лікування осіб, які вчинили статеві злочини (IATSO): www.iatso.org/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=4&Itemid=24.

Ключові принципи програм лікування осіб, які вчинили статеві злочини

Виходячи з результатів останніх наукових досліджень, розробникам програм рекомендують впроваджувати програми лікування осіб, які вчинили статеві злочини, які:

- ▶ стосуються факторів, пов'язаних з розвитком схильності до вчинення актів, таких як дисфункціональна прив'язаність і статево/фізичне/емоційне насильство (в «минулому»); факторів, які сприяють продовженню агресивної сексуальної поведінки (в «сьогоденні»); та розвитку навичок недопущення рецидивів (у «майбутньому»);
- ▶ стимулюють розвиток адекватної самооцінки правопорушника, посилюють його мотивацію не допускати більше подібних дій і покращують здібності, необхідні для уникнення правопорушень і ведення ненасильницького способу життя;
- ▶ використовують методи лікування, адаптовані до криміногенних і особистісних потреб та інтелектуальних і емоційних здатностей правопорушників, які проходять лікування;
- ▶ використовують поєднання групової та індивідуальної терапії залежно від аспектів лікування та оцінювання³⁹.

Приклади навчальних планів для роботи з особами, які вчинили статеві злочини

Програма «Relation och Samlevnad» (ROS – програма лікування осіб, які вчинили статеві злочини)⁴⁰, яку застосовує Пенітенціарна та пробацияна служба Швеції з 2002 року, містить декілька складників, таких як групові сеанси з рольовими іграми, самостійна робота та індивідуальне лікування. Вона ґрунтується на програмі, розробленій у Канаді, та складається з п'яти лікувальних складників, які базуються на відомих факторах ризику (когнітивні деформації та стратегії лікування; інтимна близькість, стосунки та соціальні навички; емпатія та обізнаність жертви; контроль над емоціями; девіантні еротичні фантазії та статево збудження). Групові сеанси проходять дуже часто (від 51 до 56 сеансів загальною тривалістю від 153 до 168 годин), група має близько 8 учасників. Групові сеанси доповнюються 18 індивідуальними. До початку програми та після її завершення проводять тестування, щоб оцінити її вплив на зміну поведінки окремих учасників. Науковий

³⁹ Перкінс Д. та ін., цит. з попереднього документа, ст. 2 (Perkins D. *et al.* (1998), *op. cit.*, p. 2).

⁴⁰ <http://eige.europa.eu/internal/csr/view/20170?destination=internal%2Fcsr%2Fsearch%2F25>.

комітет при Пенітенціарній та пробаційній службі Швеції повністю акредитував програму в 2006 році, і того ж року проведено поглиблене оцінення. Дослідження, проведені щодо базової програми в Канаді, показали зменшення відсотка рецидивів у правопорушників, які проходять лікування за цим типом корекційних програм.

Приклади успішної практики проведення програм для кривдників, винних у вчиненні домашнього насильства, та програм лікування для осіб, які вчинили статеві злочини

Як приклад були обрані чотири програми, оскільки вони пройшли оцінювання, що виявило позитивні результати або помірний успіх.

Іспанія

Програма «Contexto» (<http://www.uv.es/contexto/>)

Втручання

Програма громадського втручання для осіб, засуджених за акти домашнього насильства, спрямована на зменшення факторів ризику та збільшення факторів захисту від міжособистісного насильства стосовно жінок, враховуючи чотири рівні аналізу: індивідуальний, міжособистісний, ситуативний та макро-соціальний⁴¹. Вона базується на широко використовуваних засадах, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я, структурована за екологічною моделлю, яку розроблено для ліквідації чинників насильства за ґендерною ознакою на індивідуальному рівні. Успіх втручання оцінювали за трьома показниками: підвищення усвідомлення кривдником серйозності насильства (пов'язане зі ставленням кривдників до прийнятності насильства стосовно жінок), посилення відчуття відповідальності за насильство та зменшення ризику рецидиву.

Результати

Оцінювання⁴² показало значне покращення від початку до кінця програми. Самооцінювання чоловіків показало: позитивні зміни в поведінці; зменшення почуття ревності, злості, ворожості, імпульсивності; зменшення надмірного сплеску емоцій, покращення здатності керувати міжособистісними конфліктами; покращення стосунків з партнером; взяття відповідальності та більш виражена емпатія; скорочення рецидиву. Найзначніші зміни в сприйнятті серйозності вчинених дій були констатовані в наймолодших учасників, тих, які відбували менші строки покарання, вживали менше алкоголю,

41 Lila M., Gracia E., Murguía S. (2013), *op. cit.*

42 Ліла М., Грасія Е., Мургуя С. (2013), цит. з попереднього документа (Lila M., Gracia E. et Murguía S. (2013), *op. cit.*).

були більш задоволені життям, брали більшу участь у житті своєї спільноти та демонстрували більшу самоповагу. Найзначніша зміна у відчутті відповідальності спостерігалася у старших учасників, тих, які користувалися найвищою підтримкою з боку партнерки, тих, які мали високий рівень тривожних відчуттів, демонстрували більші сексистські погляди, були менш здатні опанувати свою злість, більш депресивних, імпульсивних, з більш розвинутим почуттям самоповаги. Учасниками з найменшим ризиком рецидиву були ті, хто споживав найменше алкоголю, відбував менші строки покарання, були менш імпульсивними та більше задоволеним життям.

Висновки

Це дослідження враховує психосоціальні змінні, традиційно пов'язані з міжособистісним насильством стосовно жінок (але які часто досліджують окремо), а також вік і тривалість відбування покарання (також пов'язані з успішністю втручання). Воно робить важливий внесок до дослідницької роботи, оскільки вплив цих визначальних факторів вивчається у багатовимірному контексті.

Обмеження

Під час проведення оцінення не враховували звіти про результати від жінок-партнerek учасників, тому що іспанське законодавство не дозволяє звертатися до цих осіб. Така ситуація становить проблему, яка компенсується використанням ширшого спектру засобів оцінювання, що передбачають використання низки психологічних інструментів і даних інших організацій. Дослідження також базувалося на даних кривдників, які брали участь у заходах обов'язковим порядком і в межах громади, тому результати не можна узагальнити з урахуванням ув'язнених кривдників. Окрім того, не був виміряний вплив інших факторів на психологічну корекцію та звинувачення жертв, таких як вживання алкоголю, когнітивні деформації або злість.

Як цей підхід допомагає запобігти насильству

Втручання та пов'язані наукові дослідження спрямовані на подолання таких факторів впливу на індивідуальному рівні, як нав'язування почуття вини жертвам, стрес і соціальна підтримка, що можуть призводити до схильності до насильства стосовно жінок. Зменшення або усунення схильності до приписування вини жертвам може покращити ефективність втручання, спрямованого на зміну ставлення та поведінки.

Втручання в місцях позбавлення волі

Втручання

Йдеться про масштабну програму лікування, засновану на когнітивно- поведінковій моделі та призначену для чоловіків, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі за вчинення насильства за ґендерною ознакою. Лікування, яке передбачало зміни когнітивних і поведінкових упущень, пов'язаних з насильством за ґендерною ознакою, проводилося в групі з розрахунку 20 тижневих сеансів тривалістю 2 години впродовж 8 місяців. Втручання охоплювало такі аспекти, як усвідомлення відповідальності та мотивація до терапії; лікування психопатологічних симптомів, пов'язаних з жорстокістю чоловіків, зосередження на емпатії, розвиток здібностей та зміна когнітивних відхилень, пов'язаних з насильством за ґендерною ознакою; і, нарешті, профілактика рецидивів завдяки, зокре-

ма, визначення ситуацій з підвищеним ризиком, навчання адекватним альтернативним стратегіям подолання насильства⁴³. Груповою роботою керували два методисти (фасілітатори), чоловік і жінка.

Результати

Оцінювання⁴⁴ показало значне покращення результатів стосовно нераціональних уявлень щодо жінок і використання насильства як стратегії розв'язання проблеми. Результати виявили суттєве зниження психопатологічних симптомів і позитивні зміни в тому, що стосується когнітивних відхилень, агресивної поведінки та неконтрольованої злості. Вважається, що ці зміни дають оптимістичний прогноз щодо кращого контролю імпульсів і сприйняття жінок, а також можливості застосування насильства, що більше відповідає соціальній реальності.

Висновки

Відсоток відсіву учасників був низький (92% кривдників повністю пройшли програму), хоча сама по собі участь не давала жодної переваги в пенітенціарному плані. Порівняння тих, хто пройшов програму, та тих, хто її не завершив, виявило, що очікування змін зіграло дуже важливу роль у мотивації пройти лікування. Оцінювання також навело на думку, що втручання особливо доцільне протягом завершальної фази відбуття покарання, коли ув'язнена особа чекає на звільнення. Лікування також не було достатньо ефективне у випадку з учасниками, які демонстрували дуже агресивне ставлення та серйозні психологічні симптоми на початку програми.

Обмеження

Проведення дослідження було обмежене розміром вибірки, відсутністю контрольної групи та неможливістю оцінити вплив на насильницьку поведінку за межами місця ув'язнення. Оцінювачі також не були певні стосовно того, чи не був інтерес до програми спричинений тим, що вносив поживлення до монотонного життя у в'язниці. Результати програми були попередніми й залишаються малопереконливими.

Як цей підхід дозволяє запобігти насильству

Це втручання спрямоване на ліквідацію чинників насильства серед рівних за становищем осіб і на індивідуальному рівні шляхом зміни негативного ставлення кривдника до жінок, звинувачення жертви та застосування насильства як засобу врегулювання конфліктів. Позитивні результати навели на думку, що учасники загалом демонстрували вищий рівень емоційної зрівноваженості, а це позитивний фактор, бо стримування таких емоцій, як злість та агресивність, може призвести до емоційних порушень і зіграти важливу роль у схильності особи до насильницької поведінки.

43 Детальніший опис окремих компонентів лікувальної програми: Echeburúa E. et Fernández-Montalvo J. (1998), «Hombres maltratadores. Aspectosteóricos», in Echeburúa E. et Corral P. (dir.), Manual de violencia familiar, Siglo XXI, Madrid, p. 73–90.

44 Екебуруа Е., Фернандес-Монтальво Х. та Амор П. Х., «Психологічна робота з чоловіками, засудженими за вчинення злочинів за гендерною ознакою: пілотне дослідження в місцях позбавлення волі в Іспанії» (Echeburúa E., Fernández-Montalvo J. et Amor P.J. (2006), Psychological treatment of men convicted of gender violence: a pilot study in Spanish prisons, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, Sage Publications, février 2006, vol. 50(1), p. 67).

Велика Британія

Програма втручання у разі домашнього насильства (DVIP)

Втручання

Мета цього громадського комплексного підходу до втручання – підвищення безпеки жінок та дітей, надання жінкам самостійності для ухвалення власних рішень, надання допомоги кривдникам у подоланні своєї насильницької та домінантної поведінки, збільшення можливостей надання рекомендацій службами захисту дітей та скорочення повторної віктимізації. Служба надає послуги 1 500 чоловікам, жінкам та дітям щороку, приймає підопічних з приблизно 30 округів Лондона та 8 сусідніх громад. Служба охоплює 3 основні складники:

- ▶ експертне оцінювання ризиків за результатами широкого аналізу історії домашнього або іншого насильства у житті чоловіка, в тому числі застосування наркотиків та алкоголю, його власного ставлення до цього, а також рівня затятості;
- ▶ структуроване втручання, яке застосовується до кривдників у межах груп із застосуванням когнітивних і поведінкових технік, щоб стимулювати та підтримати зміни у ставленні та поведінці кривдника, його здатності підтримувати стосунки та виконувати батьківські обов'язки;
- ▶ службу підтримки жінок, пов'язану з програмою, яка звертається до партнерок-жінок або недавніх колишніх партнерок кожного зазначеного чоловіка з метою надання допомоги у плануванні безпеки, надання емоційної підтримки та визначення реалістичних очікувань стосовно успіхів і змін її партнера. Допомогу надають як індивідуально, так і в групах.

Шляхом ведення просвітницької діяльності проект «Аль-Аман», що функціонує в рамках програми DVIP, надає підтримку арабськомовним чоловікам та жінкам для долучення до програми DVIP, а також пропагує цю програму з метою подолання домашнього насильства в арабськомовних спільнотах.⁴⁵

Результати

Результати оцінювання⁴⁶ показали в цілому позитивні наслідки для жінок – партнерок кривдників (серед них провели опитування щодо повторення випадків насильства через 3, 6 та 18 місяців після завершення програми), при цьому 70% з них не заявили про продовження випадків насильства після того, як їхні партнери долучилися до програми DVIP, а інші заявляли про зменшення ступеня тяжкості або регулярності актів насильства; 65% жінок заявили, що почуваються в більшій чи значно більшій безпеці, і 93% відзначили покращення якості життя. Результати показали також зменшення повторної віктимізації, користування послугами служб захисту дітей та тісніші робочі стосунки з партнерськими організаціями (такими як соціальні служби).

⁴⁵ Детальніше: www.dvip.org/assets/files/downloads/al-aman%20evaluation.pdf.

⁴⁶ Раджагопалан В., Прайс П. та Донагі П., «Оцінювання проекту втручання для подолання домашнього насильства, Іст-Лондон» (Rajagopalan V., Price P. et Donaghy P. (2008), *An evaluation of the East London Domestic Violence Intervention Project*).

Висновки

Тривале втручання щодо жертви та/або кривдника сприяло зменшенню повторної віктимізації на 87,5–89,3%; робота в партнерстві з іншими організаціями дозволила краще зрозуміти явище домашнього насильства та допомогла організаціям розпізнати динаміку розвитку стосунків і вжити необхідних заходів; партнерство між керівниками служб та працівниками проекту виявилось ефективним, бо дозволило збільшити кількість звернень до служб захисту дітей.

Обмеження

Під час проведення оцінювання не враховували тих кривдників, які не були залучені до програм, а також не використовували порівняльну групу.

Як цей підхід дозволяє запобігти насильству

Комплексне втручання дозволило ліквідувати схеми вчинення насильства на різних рівнях.

На інституційному рівні, шляхом роботи в партнерстві з іншими організаціями, програма надає оцінку ризиків та рекомендації організаціям стосовно способу керування такими ризиками. Це дає змогу підтримувати та інформувати фахівців, які працюють з вразливими жінками (та оберігати дітей в ситуації ризику). Підвищення обізнаності та покращення розуміння інших фахівців про явище домашнього насильства – значний внесок до активізації суспільства, зокрема збагачення знань та розуміння про необхідність інформувати місцеві організації та служби.

Щодо рівнів за становищем осіб, робота з групою кривдників призначена змінити ставлення та поведінку чоловіків в оточенні інших, рівних їм за становищем, осіб, а також подолати стереотипи, міфи, схвалення та підтримку негативного ставлення та насильства стосовно жінок.

На індивідуальному рівні ця програма спрямована на зменшення схильності кривдників до насильства через безпосередню роботу з окремими факторами, які сприяють формуванню насильницького ставлення та поведінки, такими як домашнє насильство в дитинстві, когнітивні відхилення та/або зловживання наркотиками чи алкоголем.

Велика Британія

Програма лікування осіб, що вчинили статеві злочини (Core SOTP)

Втручання

Базова програма лікування осіб, що вчинили статеві злочини, була започаткована 1991 року. Це основна програма, яку пропонують на добровільних засадах особам середнього та підвищеного ступеня ризику, винним у сексуальному насильстві у британських в'язницях. Робота в групах щодо когнітивних і поведінкових аспектів використовується, щоб підвищити мотивацію правопорушника не допустити рецидивів і розвивати необхідні навички для досягнення цієї мети. Ця програма допомагає правопорушникам зрозуміти, як і чому вони вчинили статевий злочин, підвищує обізнаність щодо завданої жертві шкоди. «Когнітивний» аспект передбачає визнання шаблонів викривленого мислення, які призвели до наміру незаконних сексуальних дій, та усвідомлення впливу цієї протизаконної сексуальної поведінки на жертв. «Поведінковий» складник лікування спрямований на зменшення сексуального збудження, викликаного недоречними еротичними фантазіями, пов'язаними з примусовими сексуальними діями.⁴⁷

Результати

Отримані результати виявили, що по закінченні дворічного періоду правопорушники, які пройшли лікування, за статистикою становили значно менший відсоток повторно засуджених за скоєння сексуального насильства та/або насильницьку поведінку, ніж правопорушники, які не проходили лікування. Найсильнішому впливові піддавалися правопорушники з групи середнього ризику. Учасники повідомляли про покращення розуміння значення своєї агресії та її наслідків для жертв, а також про те, що вони навчилися стримувати свої емоції. Програма «Core SOTP» не достатня для лікування правопорушників з групи високого ризику.

Висновки

Правопорушники, які брали участь у групових сеансах протягом довшого часу, показали найкращу здатність до запобігання рецидивам. Обговорення питання заперечення перед початком програми може підвищити її ефективність. Проходження додаткових громадських програм було б корисне для правопорушників, які виходять з місця ув'язнення на волю і намагаються знову інтегруватися в суспільство.

Як цей підхід дозволяє запобігти насильству

На індивідуальному рівні ця лікувальна програма намагається ліквідувати фактори вчинення злочину шляхом зменшення виправдання сексуального насильства та зміни викривленого способу мислення правопорушників. Він спрямований на збільшення емпатії до жертв і навчання альтернативних стратегій стримування агресії.

На рівні спільноти ця програма лікування призначена покращити соціальні навички правопорушників та зменшити рівень їхньої напруженості, що допоможе їм розвивати кращі стосунки з рівними за становищем особами, в родині або на роботі, після повернення до суспільства.

⁴⁷ Біч А. та ін., «Оцінювання програми лікування осіб, які вчинили статеві злочини та перебувають у місцях позбавлення волі» (Beech A. et al. (1998), *An evaluation of the prison sex offender treatment programme*, A report for the Home Office by the STEP team, Home Office, Londres, Royaume-Uni (novembre 1998)).

Висновок

Програми для кривдників, призначені для осіб, що вчинили домашнє насильство та статеві злочини, можуть відігравати позитивну роль, доповнюючи сукупність покращених правових, соціальних, медичних та громадських заходів у рамках боротьби з насильством стосовно жінок за гендерною ознакою⁴⁸. Ці програми не панацея, однак вони можуть привести до зміни поведінки, що необхідно для зменшення рівня домашнього та статевого насильства. Щоб бути ефективними, вони мають бути частиною скоординованого міжвідомчого втручання, призначеного ліквідувати чинники виникнення насильства на різних рівнях (загально-соціальному, інституційному, індивідуальному та на рівні громади). Необхідно впроваджувати обидва типи програм – як добровільні, так і призначені за рішенням суду, та мінімальні стандарти треба поширювати на обидва типи програм.⁴⁹ Існує ряд добре спланованих програм, які можна впроваджувати для виконання зобов'язань за статтею 16 Стамбульської конвенції.

48 Добаш Р. П. та ін., «Дослідницьке оцінювання британських програм для чоловіків-агресорів» (Dobash R.P. et al. (1999), *A research evaluation of British programs for violent men*, Journal of Social Policy, avril 1999, vol. 28, issue 02, p. 205–233).

49 Келлі Л. (2008), цит. з попереднього документа, ст. 19 (Kelly L. (2008), *op. cit.*, p. 19).

Чек-лист для програм для кривдників

Стаття 16 Стамбульської конвенції накладає на держав-членів юридичне зобов'язання розробити нові або впровадити наявні програми для осіб, винних у вчиненні домашнього насильства, та осіб, що вчинили статеві злочини.

Наведений нижче чек-лист може бути використаний під час розроблення цих заходів, які проводять державні служби або волонтерські організації.

Чи запланована програма, призначена для осіб, які вчинили домашнє насильство

- ☐ була розроблена в рамках всеосяжної громадської стратегії недопущення насильства;
- ☐ базується на теоретичних засадах, таких як екологічна модель, що враховує складність і різноманітність шляхів, які можуть призвести до насильства, а також спосіб ліквідації факторів вчинення насильства на загально-соціальному, інституційному, індивідуальному рівнях та рівні громади;
- ☐ ґрунтується на точному та комплексному визначенні поняття насильства стосовно жінок та чіткому принципі, що насильство стосовно жінок (та дітей) неприйнятне, і що кривдники відповідальні за свою протизаконну поведінку;
- ☐ допомагає кривдникам змінитися, змушуючи їх усвідомити, що вдавання до насильства – їхній власний вибір, і не допускає заперечення, виправдання або звинувачення інших осіб, при цьому проявляючи до кривдника повагу;
- ☐ ґрунтується на переліку мінімальних стандартів, які базуються на наявних рекомендаціях щодо успішної практики;
- ☐ ставить жінок – партнерок кривдників у центр планування та втручання на всіх етапах;
- ☐ визначає безпеку жертв, захист їхніх прав людини як пріоритетне завдання;
- ☐ передбачає залучення або безпосередній зв'язок із службою підтримки жінок для забезпечення жінок-партнерок (та їхніх дітей) та надан-

ня важливої інформації щодо можливих змін у ставленні та поведінці кривдника;

- ☐ визначає як пріоритетну думку дітей, що проживають у насильницьких стосунках, як у безпосередній роботі з кривдниками, так і в рамках ширшого втручання спільно з іншими організаціями;
- ☐ передбачає спеціальні процедури для проведення систематичної оцінки та керування ризикам на етапі прийняття і щоразу, коли поведінка кривдника вказує на можливу зміну рівня ризику;
- ☐ була розроблена у міжвідомчому форматі із залученням судових, правоохоронних органів, органів охорони здоров'я та соціальних служб з метою обміну успішною практикою, проведення спільних заходів з підготування, підвищення обізнаності та створення міжвідомчих каналів роботи з кривдниками;
- ☐ розрахована принаймні на два роки;
- ☐ має гарантії довгострокового залучення людських і фінансових ресурсів;
- ☐ базується на спеціальному навчальному плані, що містить теми, пов'язані з використанням кривдником влади та контролю в стосунках з метою змінення схеми насильницького поводження;
- ☐ охоплює всі форми насильства, які можуть використовувати кривдники, зокрема фізичне та сексуальне;
- ☐ забезпечує високий рівень кваліфікації та підготування методистів (фасилітаторів);
- ☐ адаптована до особливостей учасників і відображає культурні та соціальні відмінності групи;
- ☐ запроваджує види діяльності, спрямовані на різні групи кривдників з урахуванням різних шляхів їхнього долучення до програми (добровільно або примусово) та мотивації для участі;
- ☐ передбачає заходи для максимального збільшення показника повного проходження програми та її ефективності;
- ☐ забезпечує моніторинг, документування та оцінювання як процесів, так і результатів;
- ☐ застосовує ширше визначення поняття «успіх», яке охоплює позитивні результати для партнерок-жінок, що не обмежуються тільки зміною насильницької поведінки кривдника;
- ☐ пропонується як на добровільній, так і на примусовій основах, при цьому особлива увага приділяється впливові мотиваційних факторів на відсів або виключення учасників або повне проходження ними програми.

Чи запланована лікувальна програма для осіб, які вчинили статеві злочини,

- ☐ ґрунтується на сукупності мінімальних стандартів, що базуються на наявних рекомендаціях з успішної практики;
- ☐ визначає безпеку жертв та повагу до прав людини як пріоритет;
- ☐ надає пріоритет питанню безпеки жертв на всіх етапах планування та проведення втручання;
- ☐ безпосередньо пов'язана з програмою підтримки жертв для надання їм необхідної або бажаної інформації стосовно змін у ставленні та поведінці правопорушника;
- ☐ адаптована до особливостей учасників і передбачає заходи, спрямовані на різні групи правопорушників, які у різний спосіб долучаються до програми та мають різну мотивацію для участі;
- ☐ пропонується як на добровільній, так і на примусовій основі, при цьому особлива увага приділяється впливові мотиваційних факторів на відсів або виключення учасників або повне проходження ними програми;
- ☐ розглядає передумови для вчинення насильства, що виникли під час розвитку, такі як досвід дисфункціональної прив'язаності та сексуальне /фізичне/емоційне насильство (в «минулому»); фактори, які сприяють продовженню агресивного статевого поведіння (в «сьогоденні»); та розвиток здатності до запобігання рецидивів (у «майбутньому»);
- ☐ сприяє переосмисленню своєї поведінки правопорушником, його мотивації не вчиняти насильство, покращенню здібностей, необхідних для недопущення насильства та підтримання способу життя, вільного від насильства;
- ☐ використовує методи лікування, адаптовані до криміногенних схильностей та особистісних потреб, а також розумових та психологічних здатностей правопорушників, які проходять лікування;
- ☐ використовує поєднання групової та індивідуальної терапії, за потреби, залежно від різних аспектів лікування та оцінювання.

Ключові джерела

Джерела Ради Європи

Рада Європи, «Боротьба з насильством стосовно жінок: мінімальні стандарти надання послуг підтримки» (Council of Europe (2008), *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Council of Europe, Strasbourg).

Дослідження та публікації стосовно ролі чоловіків у недопущенні насильства стосовно жінок⁵⁰.

Публікації стосовно позитивного досвіду батьківського виховання та інші джерела⁵¹.

Проект роботи з кривдниками «Daphne II» (Daphne II Work With Perpetrators (WWP))⁵²

Європейська робоча група з роботи з особами, що вчинили домашнє насильство, була створена у 2009 році як відкрита демократична мережа європейських організацій і приватних осіб, головна мета яких – підвищення безпеки жінок та дітей щодо домашнього насильства за допомогою пропагування відповідальної та скоординованої роботи з кривдниками за міжнародно прийнятими стандартами якості. Для членів мережі питання запобігання насильству тісно пов'язане з гендерною рівністю. Проект WWP пропонує розроблені за результатами наукових досліджень посібники зі створення стандартів для програм, призначених для чоловіків, винних у скоєнні домашнього насильства.

Вплив Проекту «Daphne III»

У січні 2013 року в рамках проекту «Daphné III» «Робота з кривдниками»⁵³ почалося впровадження багатостороннього проекту оцінювання ефектив-

50 http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/documentation_studies_publications_en.asp.

51 http://www.coe.int/t/dg3/children/corporalpunishment/positive%20parenting/default_en.asp.

52 <http://archive.work-with-perpetrators.eu/en/index.php>.

53 www.wave-network.org/content/project-impact-evaluation-european-perpetrator-programmes.

ності європейських програм для кривдників, мета яких – визначення того, чи вони дозволяють підвищити рівень безпеки жертв.

Програма «Respect», Велика Британія

Програму «Respect»⁵⁴ створила керівна група практиків, які працювали в галузі боротьби з домашнім насильством від імені Національної мережі фахівців-практиків (NPN), з метою надання підтримки особам, які впроваджують програми для кривдників та пов'язані програми надання послуг у Великій Британії; лобювання в уряді для внесення питань, пов'язаних із роботою з порушниками, до порядку денного законодавчих ініціатив; пропагування успішних практик у роботі з кривдниками з метою визнання як пріоритету безпеки осіб, які постраждали від домашнього насильства, переслідують жінок та дітей.

Міжнародна асоціація лікування осіб, які вчинили статеві злочини (IATSO)

Асоціація IATSO⁵⁵ була офіційно заснована 24 березня 1998 року в Каракасі, Венесуела, під час П'ятої міжнародної конференції з питань лікування осіб, що вчинили статеві злочини. Це міжнародна некомерційна організація, яка пропагує результати наукових досліджень щодо осіб, які вчинили статеві злочини, а також надання лікування таким особам у всіх країнах світу.

Журнал «Sexual Offender Treatment»

«Sexual Offender Treatment»⁵⁶ – це міжнародний журнал, який рецензують експерти, він відкритий для всіх науковців і практиків у галузі боротьби зі злочинами статевого характеру.

54 www.respect.uk.net.

55 www.iatso.org.

56 <http://www.sexual-offender-treatment.org/sot-2-2013.html>.

Бібліографія

Akoensi T., Westmarland N. et Kelly L., «Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part II: Asystematic review of the state of evidence», *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 57 (10), 2012, p. 1206–1225.

Alderson S., Westmarland N. et Kelly L., «The need for accountability to, and support for, children of men on domestic violence perpetrator programmes», *Child Abuse Review*, 2013, vol. 22, issue 3, p. 182–193 (mis en ligne le 7 novembre 2012 sur Wiley Online Library).

Beech *et al.*, *An evaluation of the prison sex offender treatment programme*, A report for the Home Office by the STEP team, Home Office, Londres, Royaume-Uni (novembre 1998).

Cadsky O. *et al.*, «Attrition from a male batterer treatment program: client-treatment congruence and lifestyle instability», *Violence and Victims*, printemps 1996, vol. 11, n° 1, p. 51–64.

Conseil de l'Europe, *Combattre la violence à l'égard des femmes: standards minimum pour les services d'assistance*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2008.

Conseil de l'Europe, *Prévention de la violence à l'égard des femmes: article 12 de la Convention d'Istanbul*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2014.

Conseil de l'Europe, *Étude analytique des résultats du 4e cycle de suivi de l'application de la recommandation Rec (2002) 5 sur la protection des femmes contre la violence dans les États membres du Conseil de l'Europe*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2014.

Dennis J. A. *et al.*, «Psychological interventions for adults who have sexually offended or are at risk of offending», *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2012, issue 12, John Wiley & Sons Ltd.

Dobash R. P. *et al.*, «A research evaluation of British programs for violent men», *Journal of Social Policy*, avril 1999, vol. 28, issue 02, p. 205–233.

Dobash R. E. et Dobash R. P., «Evaluating criminal justice interventions for domestic violence», *Crime and Delinquency*, avril 2000, vol. 46, n° 2, p. 252–270.

Echeburúa E. et Fernández-Montalvo J., «Hombres maltratadores. Aspectos teóricos», in Echeburúa E. et Corral P. (dir.), *Manual de violencia familiar*, Siglo XXI, Madrid, 1998, p. 73–90.

Echeburúa E., Fernández-Montalvo J. et Amor P. J., «Psychological treatment of men convicted of gender violence: a pilot study in Spanish prisons», *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Sage Publications, février 2006, vol. 50(1), p. 67.

Feder L., Wilson D. B. et Austin S., «Court-mandated interventions for individuals convicted of domestic violence», *Campbell Systematic Reviews*, The Campbell Library, 2008, vol. 4, issue 12.

Friendship C., Mann R. E. et Beech A. R., «Evaluation of a national prison-based treatment programme for sexual offenders in England and Wales», *Journal of Interpersonal Violence*, juillet 2003, vol. 18, n° 7, p. 744–759.

Geldschläger H., Ginés O., Nax D. et Ponce A., «Outcome measurement in European perpetrator programmes: a survey», document de travail non publié, établi dans le cadre du projet IMPACT de Daphné III: Evaluating European Perpetrator Programmes, 2014.

Gondolf E., *Batterer intervention system: issues, outcomes and recommendations*, SAGE Publications, Thousand Oaks, CA, 2002.

Hagemann-White C. *et al.*, «Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence – A multi-level interactive model» (Facteurs qui entrent en ligne de compte en ce qui concerne la perpétration d'actes de violence), in Commission européenne, *Etude de faisabilité visant à évaluer les possibilités, les opportunités et les besoins en termes d'harmonisation des législations nationales relatives à la violence contre les femmes, à la violence contre les enfants et à la violence fondée sur l'orientation sexuelle* (JLS/2009/D4/018), Office des publications de l'Union européenne, Luxembourg, 2010, chapitre 5.

Harne L., *Violent fathering and the risks to children: The need for change*, Policy Press, Bristol, 2011.

Heise L., «Violence against women: an integrated, ecological framework», *Violence Against Women*, 1998, vol. 4, n° 3, p. 262.

Hester M. *et al.*, *Domestic Violence Perpetrators: Identifying Need to Inform Early Intervention*, Northern Rock Foundation and Home Office, Londres, Royaume-Uni, 2006.

Kelly L., *Combattre la violence à l'égard des femmes: standards minimum pour les services d'assistance*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2008, p. 19.

Lila M., Gracia E. et Murguia S., «Psychological adjustment and victim-blaming among intimate partner violence offenders: The role of social support and stressful life events», *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 2013, vol. 5, n° 2, p. 147–153.

Mayer R., «To BIP, or not to BIP?» [2004], présenté in Munro T., «Domestic Abuse Report 5: Conditional Cautioning & Male Perpetrator Programmes», rapport achevé dans le cadre de la bourse de recherche de la police de Fulbright attribuée par la Commission Fulbright États-Unis/Grande-Bretagne, 2011.

Ministry of Justice, *What works with sex offenders?*, National Offender Management Service, Royaume-Uni, 2010.

Pence E. et Paymar M., *Education groups for men who batter. The Duluth model*, Springer Publishing Company, New York, 1993.

Perkins D. et al., *Review of Sex Offender Treatment Programmes*, prepared for the High Security Psychiatric Services Commissioning Board (HSPSCB), 1998.

Rajagopalan V., Price P. et Donaghy P., *An evaluation of the East London Domestic Violence Intervention Project*, DVIP, Londres, 2008.

Saunders D. G., «Group interventions for men who batter: a summary of program descriptions and research», *Violence and Victims*, 2008, vol. 23, n° 2, p. 156–172.

Schmucker M. et Losel F., «Does sexual offender treatment work? A systematic review of outcome evaluations», *Psicothema*, 2008, vol. 20, n° 1, p. 10–19.

Stanley N. et al., *Strength to Change: Report of the evaluation of a new initiative for perpetrators of domestic violence*, University of Central Lancashire, Preston, 2011.

Westmarland N., Kelly L. et Chalder-Mills J., *Domestic violence perpetrator programmes: what counts as success?* (Briefing Note 1), Respect, Londres, 2010.

Стаття 16. Профілактичне втручання та лікувальні програми

1. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для запровадження або підтримки програм, спрямованих на навчання осіб, що вчинили домашнє насильство, ненасильницькій поведінці в міжособистісних стосунках з метою запобігання подальшому насильству та зміни насильницьких манер поведінки.

2. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для запровадження або підтримки лікувальних програм, спрямованих на профілактику рецидивів з боку правопорушників, зокрема з боку осіб, що вчинили статеві злочини.

3. Під час ужиття заходів, зазначених у пунктах 1 та 2, Сторони забезпечують, щоб першочергова увага приділялася безпеці, підтримці та правам людини жертв і щоб, де це доречно, ці програми запроваджувалися та виконувалися в тісному співробітництві зі спеціалізованими службами підтримки жертв.

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона включає в себе 47 держав-членів, 28 з яких є членами Європейського Союзу. Усі держави – члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини – договір, спрямований на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини контролює дотримання Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE